

DORIXONADA RETSEPTLARNI QABUL QILISH VA ULAR ASOSIDA DORI VOSITALARINI BERISH

Po'latova Mexriniso Xamza qizi

*Diyetolog, nutritsiolog. Stop semizlik NTM direktori
Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot unversiteti talabasi*

bexruzmehriniso@gmail.com

Muzafarova Maloxat Safarovna

farmakologiya kafedrası Assistenti.

Muzaffarova Nigora Safarovna

farmakologiya kafedrası Assistenti

Annotatsiya: dori vositalari muomalasiga taalluqli ayrim atama va terminlar, farmatsevtika sohasi umumiy tushunchalar, farmatsevtika ishini tashkil qilishga oid asosiy masalalar, qo'shimcha ma'lumotlar, tegishli me'yoriy hujjatlardan mustaqil foydalanish uchun ko'rsatmalar va boshqalar to'g'risida yozilgan.

Kalit so'zlar: parenteral, modda, iste'molchi, xavf-xatar, farmakologik, statsionar, bemor, retsept, ambulatoriya.

Aholi va davolash - profilaktika muassasalarini sifatli dori vositalari bilan o'z vaqtida ta'minlashni tashkil qilish sog'liqni saqlash tizimi va boshqa dorishunos mutaxassislar oldida turgan dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasida dorixona muassasalari Hamdo'stlik davlatlarida birinchilar qatorida davlat tasarrufidan chiqarildi. Bozor

munosabatlariga o'tish jarayonida farmatsevtika faoliyati sohasining mustaqil rivojlanishini xalqaro tajribalarga suyangan holda tashkil qilish, soha mutaxassislari tashabbuslarini qo'llash hamda iste'molchilar xuquqlarini himoya qilish maqsadida hukumatimiz tomonidan bir qator xuquqiy va me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. O'z navbatida, ko'plab yangi dori vositalarining yaratilishi, farmatsevtik yordamning takomillashgan usullarining amaliyotga kirib kelishi bilan farmatsevtika ishini tashkil qilishning asosiy yo'nalishlari yoritilgan darslik yaratish vazifasi yana ham dolzarb bo'lib qoldi.

Faqat retsept bo'yicha dori vositalari quyidagi hollarda sotilishi mumkin:

- agar iste'molchining sog'ligiga xavf yetadigan bo'lsa (dorini to'g'ri ishlatsa ham) va tibbiy ko'rigi bo'lmaganda;
- agar ko'pchilik iste'molchilar dori vositasini noto'g'ri iste'mol qilishi natijasida ular sog'lig'iga zarar yetadigan bo'lganda;
- dori vositasida keyinchalik izlanishni talab qiluvchi moddalar, zararli ta'sirlar bo'lganda;

- vosita parenteral qo'llash uchun bo'lganda. Maxsus retsept bo'vicha sotiladigan dori vositalari:

- xalqaro konvensiya va vakolatli milliy tizim tomonidan psixotrop yoki giyohvandlik vositasi sifatida aniqlanadigan moddalar;

- noto'g'ri ishlatilganda (suiste'mol qilish, o'rganish, noqonuniy maqsadlarda qo'llash) xavf-xatar tug'diradigan dori vositalari;

- yangiligi natijasida yoki farmakologik xususiyatlari tufayli ehtiyotlik yuzasidan bu guruhga ajratish mumkin bo'lgan moddalar. Retsept bo'vicha sotiladigan va cheklangan doirada ishlatiladigan dori vositalari:

- farmakologik xususiyatlari, yangiligi uchun va aholi sog'lig'ini saqlash maqsadida faqat statsionar sharoitida ishlatiladi;

- statsionar sharoitda qo'yilgan diagnozni davolash uchun foydalaniladi, lekin boshqa sharoitlarda ham nazorat ostida bu dori vositasini qabul qilish mumkin;

- ambulatoriya sharoitida davolanish uchun mo'ljallangan. lekin uni ishlatishda jiddiy qo'shimcha ta'sirlarga olib kelish ehtimoli bo'Mgani uchun retsept mutaxassis tomonidan yozilib, doimiy tibbiy nazoratda boiishi kerak. Retsept funksiyalari:

Tibbiyot - tibbiyot nuqtai nazaridan

- retsept

- bemorning individual xususiyatlarini hisobga oigan holda doza va tarkibi vrach tomonidan belgilangan dori vositalarini sotib olish va qollash uchun ishlatiladigan asosiy hujjatdir.

Yuridik - yuridik hujjat bo'lib, yozilish sanasi ko'rsatiladi, bemor va vrach familiyasi, dorining

farmakologik xususiyatlarini hisobga oigan holda retsept blankasi ishlatiladi, bunda retsept yozadigan va u bo'vicha dori tayyorlaydigan shaxslar yuridik javobgarlikka ega;

Texnologik -texnologik nuqtai nazardan retsept - farmatsevtga dori tayyorlashda ko'rsatma va asos bo'lib xizmat qiladi, qanday dori vositalaridan foydalanish va qanday dori shaklga keltirishni ko'rsatadi.

Iqtisodiy - iqtisodiy hujjat bo'lib, dori va yordamchi moddalarni sarflash uchun, tarif va narxni aniqlash uchun hujjat hisoblanadi.

Ijtimoiy - turli ijtimoiy-iqtisodiy imtiyoz maqomiga ega insonlarga malakali dori vositalari yordami ko'rsatish uchun kafolat beradi.

Dorixonada ishida mas'uliyatli vazifalardan biri retseptlarni qabul qilish va ular bo'vicha dori vositalarini berish hisoblanadi. Bu ishni bajarishda farmatsevt retsept yozgan vrachning xatolarini aniqlash va farmatsevtik deontologiya negizlari asosida retseptni bajarish maqsadida juda e'tiborli bo'lishi kerak. Farmatsevt tayyor doriga retsept qabul qilayotganda tegishli

barcha ma'lumotlar borligini tekshirgan holda qabul qilib, bemorga saqlashni va uy sharoitida qabul qilish qoidalarini eslatadi. Ekstemporal dorilarga retsept qabul qilayotganda farmatsevt bemoming yoshini aniqlab, retsept yozilgan sanaga, yozilgan ingredientlar dozasi va to'g'ri kelishiga alohida e'tibor berishi kerak. Bolalarga dori tayyorlayotganda zaharli va maxsus hisobda turuvchi dorilarga katta e'tibor beriladi. Zaharli, giyohvand va etil spirt saqlovchi dori tayyorlayotganda farmatsevt diqqatini jalb etish uchun qizil qalam bilan chiziladi. Agar vrach yozgan zaharli, giyohvand yoki kuchli ta'sir etuvchi dori dozasi yuqori birlamchi dozadan oshsa, lekin retsept tegishli tarzda yozilmagan bo'lsa, farmatsevt dozirovkani 1/2 dozada to'g'rilab yuqori birlamchi deb belgilashi kerak. Giyohvandlik yoki unga teng moddalari bo'lmagan retsept qabul qilinayotganda farmatsevt bir martalik sotilishi, bitta retsept bo'yicha beriladigan me'yorni tekshirishi kerak. 53 Retsept hatolar bilan yozilganda yoki dori vositalari bir-biriga to'g'ri kelmaganda va boshqa xatolari bo'lganda, "retsept bekor qilinadi" degan yozuv bilan bekor qilinib, maxsus jurnalda ro'yxatga olinadi. Agar vrach retseptda qilgan xatosi yoki shubhali ma'lumot bo'lsa, farmatsevt vrach bilan telefon orqali bog'lanib vosita nomini aniqlab, uning dozasi, farmakologik kirishishligini aniqlab, so'ng dorini sotishi mumkin. Retsept qabul qilish bo'yicha farmatsevt ish joyi, bajarilayotgan ishiga muvofiq moslashgan bo'lishi kerak. Retsept bo'yicha tez ishlash uchun stolda turli xil informatsion-ma'lumotli jadvallar bo'lishi kerak.

Zaharli, maxsus hisobda turuvchi va kuchli ta'sir etuvchi dorivor moddalarni bir martalik va sutkalik dozalari, ingredientlarning bir-biriga mosligi, vrachlar tomonidan tez-tez yoziladigan individual tayyorlanadigan dorilar narxi va boshqalar. Dorixona muassasalarining asosiy maqsadi aholini sifatli dori vositalari bilan ta'minlashdir. Retseptlarni qabul qilish, shifokor retsepti asosida dori tayyorlash, ularni ichki dorixona nazorati va dorixona muassasalaridan dori vositalarini berish qoidalari mavjud. Retseptlarni qabul qilish, shifokor retsepti va davolash-profilaktika muassasasi talabnomasi asosida dori tayyorlash, ular sifatini nazorat qilish va tayyorlangan dorilarni dorixonalarda sotish uchun retseptura ishlab chiqarish bo'limlari tashkil qilinadi, Bo'limlarga bo'lim mudiri va uning o'rinbosarlari rahbarlik qiladi. Retseptura ishlab chiqarish bo'limlarida farmatsevt va farmatsevt assistenti lavozimlari mavjuddir. Farmatsevt lavozimiga quyidagi vazifalar yuklatiladi:

- qabul qilingan retseptlar asosida individual usulda tayyorlangan dori vositalar sifatini nazorat qilish, dorilarni sotish va dorixona ichida tayyorlov ishlari bilan shug'ullanish;

- retseptlarni qabul qilish va tayyor dori vositalarini sotish, ichki dorixona uchun tayyorlangan dori vositalari va dorixona uchun tayyorlangan dori vositalari sifatini to'liq nazorat qilish;

- dorixona rahbariyati dorixonada

tushuntirish ishlarini olib borish farmatsevtlar ishini nazorat qilish, tungi paytlardan ishlash uchun farmatsevt lavozimini ajratish mumkin. Farmatsevt ish joyida quyidagi tegishli ma'lumotli adabiyotlar bo'lishi kerak:

Davlat farmakopeyasi, bir martalik va sutkalik dozalar jadvallari, maxsus adabiyotlar, alohida SSV buyruqlari, dori vositalariga ma'lumotnomalar, dori vositalari sinonimlari, narx jadvali, ishlab 54 chiqarish tariflari, hisob hujjatlar (kvitansiya, jurnal, noto'g'ri yozilgan retseptni hisoblash uchun jurnal, signaturalar va h.k.). Ish joyida retsept qabul qilish va dori berish jarayonida farmatsevt rioya qilishi shart bo'lgan vazifalar:

- "Dori vositalari va farmatsevtika faoliyati to'g'risida", "Giyohvandlik vositasi va psixotrop moddalar to'g'risida" va boshqa dori vositalari muomalasi, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish haqidagi qonunlar va h.k;

- giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar ro'yxati va ularning prekursorlari;

- SSV ning tegishli buyruq va yo'riqnomalari;

- farmatsevtlar etikasi va deontologiya qoidalari. Hozir sog'liqni saqlash tizimining muhim muammolaridan biri bo'lib dori vositalaridan ratsional foydalanish hisoblanadi, uning zaruriyati ko'p tomonlardan aniqlanadi:

- chegaralangan byudjet mablag'i hisobiga dori vositalari sotib olish;

- dori vositalarining noratsional tayyorlanishi va foydalanilishi;

- nostandart, qalbaki dori vositalarining bozorda mavjudligi. Farmatsevt ish joyini asbob-uskunalar bilan ta'minlayotganda quyidagi qoidalarga rioya qilinishi kerak:

- ish joyida nokerak narsalar boimasligi;

- har bir predmet doimiy joyiga ega bo'lishi;

- tez-tez ishlatiladigan predmetlar qo'l ostida bo'lishi. Farmatsevt charchamasligi uchun quyidagi sanitariya-gigiena qoidalarga rioya qilish lozim: temperatura, ish joyining yoritilishi va ventilyatsiyasi.

Giyohvandlik vositalari - misol uchun etilmorfin gidroksid, kodein, kodein fosfat, natriy etaminal, barbamil, fepranon va boshqalar toza holda va indifferent moddalar bilan aralashmasida maxsus retsept blankalariga yoziladi. Bunday retseptga muassasa boshlig'i (yoki yordamchisi) qo'shimcha imzo qo'yadi va muassasa muhri bilan tasdiqlanadi. Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar toza holda yoki indifferent qo'shimchalar bilan birga faqat davlat sog'liqni saqlash muassasasida ishlaydigan vrach tomonidan yozishga ruxsat etiladi. Agar dori vositalar tarkibiga boshqa dori vositalari bilan birga zaharli moddalar ham qo'shilsa, uyqu, neyroleptik, antidepressiv, anabolik vositalar, steroid gormonlar, trankvilizatorlar bo'lsa to'liq narxiga beriladigan formadagi retsept blankasida yoziladi va qo'shimcha sog'liqni saqlash muassasasining "Retseptlar uchun" muhri bilan tasdiqlanadi.

Zaharli yoki kuchli ta'sir etuvchi dorilar uchun retsept yozilganda vrach dori dozasini yozma ravishda yozishi va undov belgisi qo'yishi kerak. Retsept tarkibida zaharli, giyohvand, psixotrop moddalar va prekursorlar bo'lsa, bunday dorilar retsepti dorixonada qoladi, bemorga signatura beriladi. Har bir retseptda dori vositalari tarkibiga qaramay, asosiy majburiy rekvizitlar bo'lishi shart:

- davolash-profilaktika muassasasi shtampi (nomi, manzili va telefon raqami ko'rsatilish);
- retsept yozib berilgan sana;
- kasalning familiyasi, ismi va yoshi;
- shifokor familiyasi, ismi;
- dori vositasining nomlari va soni;

- dori vositasidan foydalanishning aniq usuli;
- shifokorning shaxsiy muhri va imzosi. Qo'shimcha retsept rekvizitlari dori vositasining tarkibidan va retseptura blanki formasidan iborat bo'ladi. Retsept blankasi 3 xil bo'ladi.
- Bolalar va kattalar uchun to'liq narxga dori vositasini olish uchun yoziladigan (birinchi shakl).

1- ilova - Bepul dorilar yozish uchun va psixotrop hususiyatga ega bo'lgan dori vositalari uchun (ikkinchi shakl).

2-ilova - Faqat giyohvandlik vositalari yozish uchun tavsiya etilgan pushti rangli retsept blankisi (uchinchi shakl).

3-ilova Birinchi formadagi retsept blankasiga zaharli dori vositalari, uxlatuvchi dorilar, neyroleptiklar, antidepressiv, steroid gormonlar, trankvilizatorlar, astmaga qarshi vositalar, zamanixa nastoykasi, etil spirti saqlagan dori vositalari, kuchli ta'sir etuvchi moddalar, antibiotiklar, sulfanilamid va boshqa vositalar yoziladi. Ikkinchi formadagi blankaga gangituvchi dori vositalaridan faqat 1 ta dori vositasi yoziladi.

Farmatsevt retseptning to'g'ri yozilganligini va dori vositasidan foydalanish usulini tekshirish kerak. Dori vositasi tarkibi, dori shakli, belgilash va farmatsevtga shifokor murojaati, dori vositasi ishlab chiqarish va berish lotin tilida yoziladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. В.И.Криков., В.И.Прокопишин. "Организация и экономика фармации". М., "Медицина". 1991 г.
2. В.И.Прокопишин. Основы лекарственного обеспечения населения. М., Медицина. 1983 г.
3. P.Nosirov, Sh.Abdullaeva. «Marketing bozor iqtisodiyotining asosi».Т., O'zbekiston. 1994 у.
4. U.S. Salixbaeva; O'zbekiston Respublikasida farmatsevtik bozorni rivojlanish muammolari va istiqbollariV/ Kimyo va farmatsevtika. 2002_N°. b. 13.

5. E.R. Toshmuxamedov, O'zbekiston, Qozog'iston va Qirg'izistonda farmatsevtikaning rivojlanishi.//Kimyo va farmatsevtika. 2001 .№2.b. 3.
6. O'zbekiston Respublikasi «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida»gi qonuni.
7. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni.
8. Э.Р. Тошмухамедов, И.Н. Жураев. «Лекарственное обеспечение сельского населения в Узбекистане». Изд. «Медицина» Т., 1973 г.
9. O'zbekiston Respublikasida farmatsevtika faoliyati A.N. Yunusxo'jaev tahriri ostida I, II, III kitob. Toshkent 2001 va 2003-yillar.